

Wspólnota miejscem tworzenia. Pod red. Leona B. Dyczewskiego OFM Conv. Niepokalanów 1992 ss. 169.

Wydawnictwo ojców franciszkanów w Niepokalanowie w 1992 r. wydało pracę zbiorową pod redakcją Leona B. Dyczewskiego OFM Conv. *Wspólnota miejscem tworzenia*. Jest ona kontynuacją wcześniejszych prac przygotowanych przez to wydawnictwo z okazji beatyfikacji i kanonizacji o. Maksymiliana Marii Kolbego. Pierwszą z nich wydaną w 1971 r. były *Studia o Maksymilianie Marii Kolbem* pod redakcją o. Joachima Bara. Drugą wydano w 1982 r. pod tytułem *Studia o bł. Maksymilianie Marii Kolbem t. 2*, którą redagował o. Antoni J. Książek. *Wspólnota miejscem tworzenia* związana jest z sześćdziesięcioleciem założenia Niepokalanowa. Ta książka jest trzecim tomem prac pod wspólnym tytułem *Dziedzictwo św. Maksymiliana Marii Kolbego. Studia i szkice*. Czwarty tom ma stanowić pozycja *Zrozumieć św. Maksymiliana*, a w przygotowaniu jest tom piąty *Dziedzictwo św. Maksymiliana w Zakonie Franciszkanów* i szósty *III Narodowy Kongres Rycerstwa Niepokalanej*. Te prace świadczą o bogactwie archiwum Niepokalanowa.

Praca o. L. B. Dyczewskiego, który stał się najlepszym znawcą postaci i dzieł św. Maksymiliana, zawiera 19 artykułów ukazujących bogactwo treści i form życia we wspólnocie zakonnej adaptującej się do warunków wytworzonych w toku rozwoju wydarzeń historycznych. Jest ona poprzedzona płomiennym wstępem o. Paulina W. Sotowskiego i wstępem napisanym przez redaktora tej pracy. Książkę kończy seria 36 czarno-białych zdjęć ukazujących Niepokalanów i życie franciszkanów. Każde z tych zdjęć jest doskonałą ilustracją do poszczególnych artykułów. Tak plastycznie zredagowana książka daje dobry obraz niepokalanowskiej wspólnoty, która modlitwą i pracą służy ludziom i stara się wytworzyć klimat sprzyjający odnajdywaniu Boga w tym miejscu poprzez przeżycia religijne odwiedzających Niepokalanów. We wstępie autor uściśla pojęcie wspólnoty zakonnej jako środowiska służącego przekraczaniu swojego „ja” i zespołowego „my”, miejsca, w którym realizuje się człowiek jako twórca, miejsca tworzenia. To pozwala lepiej zrozumieć podstawowe cechy wspólnoty, tj. wielość i jedność, które odróżniają ją od zbioru osób, tłumu, gromady, organizacji. Tak opisana wspólnota zakonna przypomina bogactwem życia duże wspólnoty zakonne średniowiecza, które organizowały życie społeczne swojego regionu i kształtowały jego kulturę. Opisane tu osoby i wydarzenia szczególnie po II wojnie światowej mogą być pomocne dla młodego pokolenia w kształtowaniu tożsamości narodowej i religijnej.

Pracę *Wspólnota miejscem tworzenia* rozpoczyna artykuł Michała Wróblewskiego OFM Conv. pt. *Wspólnotowy charakter życia zakonnego*, w którym zasygnalizowane są najbardziej istotne elementy tej problematyki uwzględniające obowiązujące przepisy prawne. Wspólnotę zakonną określa autor jako „wspólnotę osób poświęconych Bogu, które otrzymały w Kościele misję kontynuowania zbawczych czynów Chrystusa”. Więż w takiej wspólnotcie, zdaniem autora, zależy przede wszystkim od wzrostu miłości Boga i wzajemnej miłości jako istotnego elementu tworzącego ze zwykłej zbiorowości jednostek wspólnotę zakonną. Każdy tworzący tę wspólnotę powinien otrzymać tyle, ile mu potrzeba, bez żadnych wyróżnień, z jednoczesnym poszanowaniem odmienności potrzeb poszczególnych osób z uwzględnieniem możliwości wspólnoty. Do prowadzenia tak rozumianego życia wspólnego zakonnicy zobowiązują się przez profesję zakonną. W tym miejscu autor omawia pokrótce postulat i nowicjat poprzedzające profesję zakonną, przez którą członkowie zakonu zobowiązują się ślubem publicznym do zachowania trzech rad ewangelicznych, zostają konsekrowani przez posługę

Kościółu Bogu i włączeni do instytutu z prawami i obowiązkami określonymi w prawie. Tak więc istotną cechą życia zakonnego jest życie wspólne, które tworzą takie czynniki, jak: podleganie jednemu przełożonemu, wspólne zamieszkiwanie w jednym domu, wspólne utrzymanie i posiadanie dóbr materialnych, równość prawna, konieczność realizacji tego samego celu oraz jedność braterska. Korzystanie ze wspólnych dóbr materialnych potrzebnych zakonnikowi wyznacza obowiązujący ślub ubóstwa. W życiu zakonnym nie może zabraknąć czasu na wspólną rekreację, która im lepiej jest zorganizowana, tym bardziej sprzyja i ułatwia wzajemną wyrozumiałość, braterską współpracę, a także podtrzymuje życie wspólne w zakonie.

W kolejnym artykule ks. Roman Dzwonkowski SAC określa społeczną rolę wspólnoty zakonnej, rozróżniając między jej rolę *ad intra* (oddziaływanie wspólnoty na samych jej członków) i *ad extra* (wpływ wspólnoty zakonnej na świat zewnętrzny). Jednak nadrzędnym jej celem jest konsekracja, która jest szczególnym oddaniem się Bogu i bliźnim, zobowiązaniem do naśladowania Jezusa Chrystusa i życia zgodnego z dobrowolnie przyjętą regułą danej wspólnoty zakonnej. Za cenę wyrzeczenia się pewnych uprawnień członkowie tej wspólnoty uzyskują wartości, których poza nią nie mogliby osiągnąć. A więc taka wspólnota istnieje przez i dla tworzących ją osób. Tu mogą rodzić się różnego rodzaju kryzysy zgromadzeń zakonnych i ich społecznej roli *ad intra*, których źródła tkwić mogą w – jak to określa autor artykułu – swoistym intelektualizmie etycznym utożsamiającym wiedzę z cnotą, decyzyjną i sam fakt konsekracji z jej spełnieniem w praktyce. Można tego uniknąć, przeprowadzając refleksję nad relacją: osoba a wspólnota zakonna oparta na tradycyjnych chrześcijańskich zasadach. R. Dzwonkowski, analizując społeczną rolę wspólnoty zakonnej *ad extra*, ukazuje różne zagrożenia. Widzi je w procesie laicyzacji i w postawie aktywizmu przenikających współczesny świat. Zagrożeniem jest również postawa upodobniania się do otoczenia, praktykowana czasami przez wspólnoty zakonne. Mimo tych zagrożeń rola wspólnot zakonnych jest szczególna, ponieważ modlitwa, medytacja, kontemplacja ukazujące Boga i zjednoczenie z Nim jako sens ludzkiego życia ukazują człowiekowi perspektywy, które są mu niezbędne. I to staje się fundamentalną rolą społeczną dzisiejszych wspólnot zakonnych w ujęciu autora.

Analizę społecznej roli wspólnoty zakonnej kontynuuje w swoim artykule *Niepokalanów wspólnotą zakonną i ośrodkiem apostołskiej działalności w latach Polski niepodległej* o. L. Dyczewski. Połączenie franciszkańskiej duchowości z dynamiczną działalnością zewnętrzną, która była celem Rycerstwa Niepokalanej założonego w 1917 r. w Rzymie, w jednej wspólnoty zakonnej było marzeniem św. Maksymiliana Kolbego. Ten fenomen społeczno-religijny zaczął on realizować w Niepokalanowie od 1927 r. Wytworzona więź tych elementów tworzących harmonijną całość wydała wkrótce bogate owoce: szybko rozrastający się klasztor, gdzie kształtowały się osobowości zakonne i równocześnie rozwijająca się działalność apostołska w kierunku rozwijania stowarzyszenia Rycerstwa Niepokalanej i w kierunku rozbudowy, doskonalenia środków oraz metod społecznego oddziaływania w celu prowadzenia efektywnej działalności apostołskiej w kraju i za granicą. W krótkim czasie Niepokalanów stał się największym wydawnictwem w kraju, gdzie wydawano sześć miesięczników (m.in. „Rycerz Niepokalanej” reprezentujący ideologię i działalność Niepokalanowa). Jednak wybuch II wojny światowej zahamował tę działalność. Zakonnicy skierowali swoją uwagę na potrzeby okolicznej ludności, służąc im w różny sposób, np. kuchnia dla głodnych, naprawa narzędzi pracy. Tę postugę umożliwiał pozytywny klimat ogólnospołeczny wobec działalności Kościoła w międzywojennej Polsce. Występowały tu różne czynniki, które stały się kluczem wyjaśniającym rozwój Niepokalanowa. O. L. Dyczewski szeroko analizuje te czyn-

niki. Są nimi: aktualność ideologii Niepokalanowa wyrażającej się w kulcie Niepokalanej, idei dobroci i mocy Niepokalanej, idei zwycięstwa dobra nad złem, idei powszechnego braterstwa oraz idei całkowitego poświęcenia się Niepokalanej; elastyczność strukturalna Rycerstwa Niepokalanej wyrażająca się w różnych formach stowarzyszenia; unia klasztoru z centralą stowarzyszenia Rycerstwa Niepokalanej, której sprzyjało faktyczne sprzęgnięcie się w niej duchowości franciszkańskiej (ubóstwo, prostota życia i radości, żywy kult Niepokalanej i wielka gorliwość apostołska) z duchem maryjnym św. Maksymiliana i jego gorliwością apostołską; ukierunkowanie działalności na masowego odbiorcę poprzez najnowocześniejsze środki, tj. audycje radiowe, prasa, książka dostosowane do poziomu oświaty, kultury i typu religijności przeciętnego odbiorcy; poświęcenie działalności Niepokalanej; wielka osobowość założyciela Niepokalanowa, który tworząc to dzieło, nigdy nie przypisywał sobie głównego autorstwa, uważając, że jest ono przede wszystkim dziełem samej Niepokalanej. W tym wszystkim św. Maksymilian sam stawał się czynnikiem rozwoju Niepokalanowa, m.in. poprzez swój wysoki autorytet w społeczeństwie. Potrafił on zjednywać ludzi dla idei i wyzwalania w nich bezinteresowności działania na rzecz Boga i drugiego człowieka poprzez pozytywne nastawienie do osiągnięć ludzkiego rozumu i ludzkich umiejętności. Podczas II wojny światowej hitlerowcy zadali straszliwy cios członkom wspólnoty w Niepokalanowie, wywożąc ich do obozów koncentracyjnych. Jednak Niepokalanów był na tyle silny, że te dotkliwe ciosy wytrzymał. W 1945 r. wznowiono w Niepokalanowie wydawanie „Rycerza Niepokalanej” i książek, w ten sposób kontynuując dzieło założyciela. Działalność wydawniczą Niepokalanowa po II wojnie światowej opisuje Jerzy M. Domański OFM Conv. Podzielił on działalność wydawniczą Niepokalanowa po II wojnie światowej na kilka okresów. Pierwszy z nich to okres rozkwitu od 5 VI 1945 r., kiedy władze państwowe wydały zgodę na wznowienie „Rycerza Niepokalanej”, do 1947 r. W tym roku Główny Urząd Kontroli Prasy odpowiedział odmownie franciszkanom na prośbę o wznowienie „Rycerzyka Niepokalanej”. Ten okres przymusowego postoju trwał do 1956 r., wtedy wznowiono pracę wydawnictwa. Jednak dopiero beatyfikacja w 1972 r. i kanonizacja w 1982 r. Maksymiliana Kolbego pozwoliły na działalność klasztoru – wydawnictwa w pełni. Poszczególne okresy zostały wnikliwie opisane przez autora tego artykułu. Znaleźć tu można wiele interesujących opisów popartych wymownymi liczbami. W działalności wydawniczej klasztoru franciszkanów w chwili obecnej nie brak trudności, największe z nich to zbyt mała liczba pisarzy franciszkańskich i fachowców dzisiejszej sztuki poligrafii. Artykuł ten kończą interesujące wnioski dotyczące przyszłości wydawnictwa.

Ignacy Rejch OFM Conv. w artykule *Niższe Seminarium Duchowne w Niepokalanowie w latach 1945-1987* przedstawia historię powojenną tej szkoły, warunki pracy w niej panujące, założenia wychowawcze, oddziaływanie zewnętrzne oraz pracowników tej szkoły. Artykuł wzbogacony jest niektórymi danymi statystycznymi. Niższe Seminarium Duchowne wykształciło wielu wychowanków, którzy bez względu na to, gdzie ich postawiły losy, służą dobru, w którym tu wzrastali. Ta szkoła jest materialną i duchową częścią wkomponowaną w całość klasztoru założonego przez św. Maksymiliana, której nie sposób pominąć zwiedzając Niepokalanów. NSD w Niepokalanowie to nie tylko jedyna forma działalności oświatowej franciszkanów.

Klasztor w Niepokalanowie, chcąc realizować wskazania Kościoła i zakonu, organizuje Teologiczne Studium Braci i ich kształcenie zawodowe. To zagadnienie opisuje Kazimierz Cieślak OFM Conv. Kształcenie zawodowe obejmuje różne profesje, jak np. przewodnicy pielgrzymów, piekarze, mechanicy, ogrodnicy, stolarze, kierowcy, drukarze, krawcy, elektry-

cy, zakrystianie, furtianie, pracownicy poligrafii. Studium teologiczne braci jest pogłębieniem formacji intelektualnej, ascetycznej i liturgicznej. Obejmuje ono kształcenie w zakresie podstaw filozoficznych, teologii dogmatycznej, moralnej, Pisma św., liturgii, katechetyki, eklezjologii, misjologii, mariologii, historii Kościoła, ochrony zabytków, śpiewu liturgicznego, współczesnych ruchów religijnych i form ich działania w Kościele, fonetyki i zagadnień środków społecznego przekazu. Tak szeroki program dydaktyczny jest rozłożony na 5 lat.

Działalność oświatowa Niepokalanowa Heleny Żakowskiej to kolejny artykuł ukazujący działalność Prywatnego Męskiego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego w Niepokalanowie. Była to szkoła świecka na prawach państwowych, zintegrowana jednakże z seminarium, chociaż wśród jej uczniów tylko nieliczną grupę stanowili kandydaci do zakonu. Otwarcie tego typu szkoły świadczyło o tym, że klasztor w Niepokalanowie miał doskonale wyczuć potrzeby społeczeństwa. Mimo wzrostu liczby uczniów w poszczególnych klasach oraz ogólnej liczby uczniów w szkole od września 1948 r. klasztor nie uzyskał zezwolenia na dalsze jej prowadzenie. Likwidacja szkoły była podyktowana w głównej mierze względami ideologicznymi. Autorka w swoim artykule ukazuje także działalność Biblioteki Ludowej w Niepokalanowie, założonej przez zakonników franciszkańskich. Przyczyniła się ona do zbliżenia między braćmi a mieszkańcami. Wojna przerwała działalność biblioteki, a w 1949 r. zarejestrowano ją jako bibliotekę publiczną.

Zakonnicy podejmują działalność kulturalno-artystyczną w Niepokalanowie. Wychodzi ona często poza mury klasztorne. Aktywnie pracuje amatorski teatr NSD w Niepokalanowie opisany przez Józefa Bregułę OFM Conv. Przedstawieniem sztuki *Św. Antoni* 12 VI 1932 r. rozpoczął swoją działalność teatr. W przedstawieniach z elementami maryjnymi wiązały się elementy narodowe. Teatr ten działający 50 lat wystawił 70 sztuk (nie licząc powtórzeń). Odbiorców wzbogacały one w treść i przeżycia, kształtowały ich wrażliwość na wartości wyższe, pobudzały do czynu. Z kolei dla aktorów i osób zaangażowanych w teatrze była to szkoła rozwoju artystycznych uzdolnień i kształtowania umiejętności pracy społecznej.

Bracia z Niepokalanowa stworzyli swoisty i niepowtarzalny w swoim rodzaju religijny teatr figur biblijnych i historycznych. Opisuje to w swoim artykule Maria Brzezińska. Dzięki poświęceniu brata Felicisimusa (który ciągle nie ma swojego następcy) teatr ten, zlokalizowany w dolnym kościele w Niepokalanowie, przedstawia „Misterium Męki Pańskiej” i „Panoramę Tyciąclecia”. Barwny opis tego teatru zachęca do jego obejrzenia, wtedy w pełni można dostrzec ten fenomen artystyczny.

Organizatorem pracowni artystycznej jest brat Maurycy Kowalewski, którego rzeźby zbliżają również wnętrza bazyliki w Niepokalanowie. Artykuł Andrzeja Kaczyńskiego *Pracownie artystyczne* jest historią poświęcenia Bogu pracy artystycznej kilku osób. Należy tutaj również wymienić brata Paschalisa Banacha, który razem z bratem Marianem Jastrzębskim zgłębił tajniki metaloplastyki i złotnictwa. Trudną i zanikającą, a jakże wspaniałą sztukę układania witraży uprawia brat Józef Twardowski. Tę działalność opisuje Maria Brzezińska w artykule *Kolory mówią w ciszy*. Brat Józef, wykonując tę pracę z benedyktyńską cierpliwością, chce przez odpowiednią kompozycję kolorowych szkiełek wywołać nastrój przeżycia religijnego, poczucia istnienia bliskości Boga. Ojcem niepokalanowskiej szkoły zegarmistrzowskiej, znanym daleko poza Polską, jest brat Wawrzyniec Podwapiński, a wspiera go brat Bernard Bartnik, który w artykule *Zegarmistrzostwo* opisuje to rzemiosło. Ta działalność i doświadczenie obydwu braci zakonnych przynoszą 11 tomów specjalistycznych dzieł o zegarmistrzostwie, jak też dwa podręczniki dla szkół zegarmistrzowskich. Jest to unikalna forma apostołstwa wyznaczonego przez św. Maksymiliana.

Chlubą klasztoru w Niepokalanowie jest Ochotnicza Straż Pożarna, opisana w artykule zbiorowym pt. *W obronie życia i mienia*. Przyczyną powstania tej straży była ochrona przede wszystkim drewnianych budynków-baraków w obrębie klasztoru. Z czasem straż klasztorna zdążyła z pomocą do okolicznej ludności. W artykule tym możemy prześledzić powstanie i rozwój OSP w Niepokalanowie, działalność jej młodzieżowej drużyny, szkolenie pożarnicze przyczyniające się do jednej z lepszych sprawności wśród straży pożarnych, mimo skromnego zaplecza sprzętowego. Przytaczane są tu interesujące wypadki pomocy w „bojowej służbie” i wyrazy uznania dla braci strażaków. Historię tej działalności przedstawia Muzeum OSP w Niepokalanowie. Ta służba dla innych znalazła swoje odzwierciedlenie w ośmiu tomach kronik. Służba strażaków w habitach jest owocem dzieła św. Maksymiliana, trwa już ponad 50 lat. Wiele wyróżnień spotykało strażaków, a najważniejsze dla nich to telegramy z okazji 50-lecia istnienia OSP Niepokalanów, które przesłali kard. Prymas Polski Stefan Wyszyński i Papież Jan Paweł II.

Posługę rekolekcyjną franciszkanów z Niepokalanowa przedstawiają artykuły Janusza Głazowskiego OFM Conv. *Rekolekcje i misje parafialne* i Huberta F. Lipińskiego OFM Conv. *Rekolekcje zamknięte dla młodzieży*. Ta forma apostołstwa o charakterze franciszkańsko-maryjnym przepojona jest duchem św. Maksymiliana zarówno na zewnątrz klasztoru, jak i w nim jako miejscu pielgrzymkowym coraz częściej odwiedzanym.

Święty Maksymilian Maria Kolbe jest główną postacią szkicu Zbigniewa T. Wierzbickiego *Kult herosów, bohaterów i świętych w socjologicznej perspektywie*. Analizuje on postać świętego w kontekście postawy życiowej polskiego oficera Henryka Dobrzańskiego „Hubala” oraz austriackiego grenadiera Ottona Schimka. Autor tego artykułu przedstawia w nim nowe socjologiczne zjawisko, w którym kult czy legenda świętego zależy od stopnia świadomego uznania ideałów religijnych oraz inicjującej roli Kościoła jako organizacji. Kontynuują te rozważania ojcowie L. Dyczewski i A. Tymiański w artykule *Znaczenie Maksymiliana Kolbego w życiu pielgrzymów Niepokalanowa*. Ukazują oni św. Maksymiliana jako osobę pogłębiającą i uaktywniającą kult Matki Bożej, aktywizującą zainteresowania i świadectwo wiary, doskonalącą stosunek do bliźnich i będącą pośrednikiem u Boga, będącą wzorem życia chrześcijańskiego, patrona cierpiących, więźniów i rodzin. Ta refleksja zachęca do zastanowienia się tych, co są w trudnych i niewralgicznych sytuacjach.

Tę pracę zbiorową kończą dwa artykuły ściśle ze sobą związane merytorycznie. Są nimi artykuły ks. Władysława Piwowarskiego *Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego dla życia religijnego i kultury narodowej* i o. Leona Dyczewskiego *Specyfika i znaczenie Niepokalanowa jako ośrodka pielgrzymkowego*. Pierwszy z tych artykułów jest po mistrzowsku przeprowadzoną analizą teoretyczną, która ukazuje ścisły związek pomiędzy ośrodkiem pielgrzymkowym a pielgrzymami. Zachodzi tu zależność, że im bardziej ośrodek pielgrzymkowy będzie otwarty na potrzeby pielgrzymów, tym będzie miał większą siłę przyciągania. W drugim artykule autor transformuje analizę ks. W. Piwowarskiego na Niepokalanów. Opisuje on elementy składające się na centrum niepokalanowskiego ośrodka pielgrzymkowego i przedstawia rozwój ruchu pielgrzymkowego w Niepokalanowie oraz zainteresowania i przeżycia pielgrzymów. Kończy on swój artykuł konkretnymi wnioskami i postulatami, które stają się zasadami kształtującymi niepokalanowski ośrodek pielgrzymkowy na dziś i jutro w życiu wspólnoty sprawującej równoległe kult Matki Bożej Niepokalanej i św. Maksymiliana Marii Kolbego.

Mimo że w omawianej pozycji *Wspólnota miejscem tworzenia* brakuje omówienia działalności charytatywnej, działalności religijnej stowarzyszenia Rycerstwa Niepokalanej,

duszpasterstw specjalnych, to oddaje ona w zadowalający i interesujący sposób fenomen społeczno-religijny, jakim jest klasztor franciszkanów w Niepokalanowie. Ta praca pod red. o. L. B. Dyczewskiego została celnie zatytułowana – *Wspólnota miejscem tworzenia*, gdyż jest ona nie tylko i wyłącznie kolejnym tomem monografii życia i dzieła św. Maksymiliana i jego współbraci, ale ukazuje również sens istnienia i dbania o rozwój wspólnoty, która twórczo oddziałuje na innych i twórczo pozwala rozwijać się jej uczestnikom. Praca ta dzięki swej klarownej kompozycji jest lekturą inspirującą do rozwoju i refleksji nad macierzystymi wspólnotami rodzinnymi, religijnymi i narodowymi, w których żyjemy na co dzień.

Tadeusz Kowalewski